

Constructe sociale în proza lui Radu Flora. Romanul *Vârtejul*

Carmen DĂRĂBUŞ

Reconfigurarea concretă a realului, reprezentările grupurilor etnice minoritare despre sine și despre ceilalți se articulează multiplu în context multietnic, aşadar implicit multicultural, se realizează și pe cale livresc-artistică, ca un mod special de cunoaștere și comunicare. Disciplinele științelor umaniste reușesc să fuzioneze elemente ale constructelor într-o viziune interdisciplinară care își are punctul de plecare în psihologia socială, formând un model relativ unitar al fenomenelor reprezentătionale. Scriitor apartinând minoritatii române din fostă Iugoslavie și cofondator al studiilor universitare românești din aceeași țară, Radu Flora și-a asumat un rol de catalizator și de observator al acestei comunități parte a trilogiei care construiește adevărata reprezentare socială (*Capcana*, *Vârtejul*, *Zidul*) ale unui mediu multicultural și multilingvistic – în special provinciei Voivodina din a doua jumătate a secolului trecut, înainte și după cel de-al doilea război mondial. Analiza literaturii diaspora pune în lumină procese de transformare a realității sociale într-un obiect mental fragmentar pentru că reprezentările preluate de individ din mediul social sunt produsul elaborării și prelucrării mai multor generații, însă pârghiile de raportare în relațiiile interetnice sunt mai complicate pentru că memoria colectivă este stratificată înegal, cunoaște rupturi, diluții, dar și o îmbogătire a perspectivelor. Reprezentările nu se raportează la percepții spontane – chiar dacă ele se sedimentează, prin filtrare, în timp, ci se referă la imagini de durată, purtătoare de mesaj pentru un individ sau pentru un grup: „Reprezentările sunt construite, dezvoltate și purtate de grupurile sociale. Cercetarea trebuie să surprindă legătura existentă între un grup social și obiectul reprezentării” (Curelaru 2006: 37). Contextul în care se mișcă personajele lui Radu Flora este unul al mozaicului etnic, cu solidarități și desolidarizări în funcție de interesele de grup sau de cele individuale. Literatura conținează astfel de constructe sociale la nivel individual și colectiv, structurate literar-antropologic, în special dacă formula narrativă este una predominantă de realism verist: „Obiectivitatea auctorială poate însemna în fine ceea ce Flaubert a denumit *impassibilité*, un simțământ de detașare sau de despartire față de personajele și evenimentele proprii a povestirii” (Booth 1976: 116). Autorii recreează mecanismele prin care personajele se raportează la un mediu social, colorat afectiv, politic, istoric etc.

Trilogia lui Radu Flora schițează o continuitate colectivă a românilor din Voivodina, continuându-se să cristalizeze în raport cu alte etnii ale acestei regiuni interculturale – care coroborează idealuri, sentimente, reprezentări ce dictează comportamente individuale și colective, articulate într-o realitate comună unui

ansamblu social. De la muncile câmpului, relațiile de familie, mediile profesionale, influența politicului până la interferența culturilor – care, constată, nu a creat o reală aculturare – totul reușește să interfeleze construcții socio-cognitive relativ unitare, investite cu semnificății dictate de procesul activității mentale. În cazul romanului *Vărtejul*, al doilea roman al trilogiei, aceste construcții sunt puternic marcate de etnicitate în contextul ex-iugoslav. Estructura romanului este bipolară, cu două perspective care alternează: personajul principal, Tânărul învățător Mihai Câmpeanu, încearcă să se integreze în comunitatea unde va fi repartizat (în primul iubiri succese pentru Marioara, Eva Pitac, Viorica, Lenuța), amintindu-se de serviciul militar în Hercegovina, dominat de alt tip de cultură decât cel din Voivodina, într-un oraș preponderent musulman, „Cu biserici și cu moschee. Cu mahalale. și inevitabilă cearșie. Cu cafenele și cu ceainicuri. Cu prăvălia și cu prăvălia lioare. Cu multe ateliere. Un adevarat bazar” (Flora 1980: 12). După existența sa la interferența culturii sărbești cu cea română, maghiară și germană, contactul cu orașul fondat de turci în secolul al XVI-lea îmbogățește perspectiva asupra unei zone eterogene, cu acomodări și rupturi succese; fiul lui al Câmpiei Panonice (numele Câmpeanu este simbolic), obișnuit cu acestor ramificații și întinse, are nevoie de puțin timp pentru a se familiariza cu locurile: „Arhitectură cu elemente osmanlăi. Bizantine. Române. Renascentiste. După cum era și populația. Ortodox. Musulman. Catolic” (Flora 1980: 12), spre deosebire de casele văzute din satul voivodinean Glogovac, unde va lucra la un moment dat. Reedină mitropolitului Hercegovinei și a episcopului catolic, al turcii de imam, Câmpeanu reținează istoria orașului prin experiența directă, mai ales în zilele libere. Militarii al turcii de care își satisfac serviciul militar alcătuiesc un mozaic reprezentativ pentru acea parte a Balcanilor; prietenii săi erau croațul Mile și macedoneanul Petre Stefanovschi. Nu etnia, ci calitatea umană contează în contexte normale, care excluză politicul, și răboiul. Utilizarea limbii materne este judecată în termeni practici; singurul român care își executa serviciul militar era în altă unitate, și ea nevoia să vorbească limba română, dar „nu există nici un folos practic de pe urma folosirii acesteia” (Flora 1980: 27), iar „limba sărbătoarea limba în care se învăță cu toții” (Flora 1980: 28). Din Mihai Câmpeanu devine Mihailo Chempean. Intrat în conflict cu autoritatea în prima parte a trilogiei, salvat prin efectuarea serviciului militar, este repartizat la Glogovac, după tentativa de a reveni la Plopău, unde autoritatea îl doresc să îl trimită în locul lui un nou învățător sărbătoare, care nu este primit de comunitatea pentru clasele cu predare în limba română. Satul locuit preponderent de nemți, apoi de sărbi, români și maghiari află într-un relativ echilibrat de raporturi sociale până la izbucnirea celui de-al doilea răboi mondial, mai târziu relațiile se vor tensiona și restructura, în funcție de coaliții în care intră etniile și națiunile – sărbii și români de o parte, iar nemți, de cealaltă parte. Scrisorile expediate către mama sa sunt un pretext de a descrie zona de puternică influență musulmană a Regatului Sârbesc: fesurile roșii, cu ciucuri, înirate în vitrine, papuci galbeni din piele de vieră, bogat ornamentați și cu talpa de plastică, moriile aurii de măcinat cafea, braga și saraiile, moscheile, bisericile de diverse confesiuni, arhitectura – astfel că micuța alcătuire a Hercegovinei este percepță ca un loc oriental-cosmopolit. Soldații analfabeti din diversele regiuni aflate sub administrație sărbătoare erau colțarizați în limba sărbătoare, iar scrierea – cu litere chirilice. Incursiunile în trecutul apropiat al efectuării serviciului militar, care

desparte prima parte a trilogiei de cea de-a doua, alcătuită din romanul *Vârtejul*, are rolul de a face legătura între evenimente, oglindind construcțe sociale din două perioade opuse și aflate sub influențe diferite ale Regatului Sârbesc: dincolo de elementul comun dat de cultura și administrația sărbătoare, în maniera *patternurilor* puternice turcești, pe de o parte, austro-ungare, pe de alta.

Radu Flora refac bine și articulațiile funcționalei colii, care încearcă să streze un echilibru între interesele de grup etnic și cele profesionale, în funcție de care inspectorul cercular face numările în învățământ. Lupta dintre radicali și democrați ajunge să implice și sistemul educational, minoritatea trebuind să facă la cel puțin două provocări importante: stabilirea culturii și a limbii maternă, evitarea amestecului în politică, în special cea din urmă mai greu de realizat. Inspectorii în inițiativa pot să strângă cu dificultate neutralitatea (inspectorul Martinov este radical convins, pe când inspectorul Tomici, simpatizant al cauzei românești prin fapte, evită implicarea politică). Aplicarea reciprocă și în Convențiile dintre state vizează și coala:

În mîntul decurge în coală în limba sărbocroată. Măcar că nemul ar avea dreptul, după Convenția de pace, să aibă secuții în limba lor. Dar, fiind cam un sfert din elevi români și unguri, ce putem face? [...] cu România am semnat, de mai mulți ani, o Convenție colară. Avem și noi colii în limba noastră la ei. [...] și copiii români, cu cei nemulți maghiari – și că iva copiii sărbi care există în sat – făcea cu totul cursuri în limba sărbătoare. Dar avem sugestii, din partea conductorilor politici români, să aplicăm Convenția. Să deschidem secuție română și la Glogov (Flora 1980: 54-55).

Deschiderea și meninarea unei secuții în limba română pentru clasele I-IV (o clasă combinată) devine o luptă tenace, cu toate că aprobată este ușor obiectul din motive de tactică politică, și cum însuși inspectorul recunoaște: „Ar fi bine să deschidem și secuție românească. Prea mult au luat nemulți de acolo nasul la purtare” (Flora 1980: 56). Lupta dintre două etnii avântăjează, astfel, etnia română; într-un asemenea context, este firească restructurarea permanentă a reprezentanților sociale. În primele clase, I-II, limba de studiu este, fie că neoficial, preponderent germană, în timp ce pentru clasele III-IV există exclusiv învățători sărbi, de către invățătorii nemulți comunică în sărbătoare cu copiii celorlalte etnii, iar cu ai lor – în germană. Învățătorii nemulți, sărbi, maghiari, români care sunt cunoscute în mai mică sau mai mare măsură în limba, recurgeau la „limba statului” sau „limba administrației”, cum este numită adesea sărba, pentru comunicări mai ample. Copiii de etnie română există și frecventează cursurile pentru că se simt marginalizați, dezvoltând un complex de inferioritate; alcătuirea unei clase cu predare în limba română dă speranțe atât copiilor și părinților, cât și invățătorului, care sper că va avea efectiv numeric necesar. Înțindând la întreținerea imperiilor, limba oficială, implicit de colarizare, se schimbă de la o generație la alta; părinții au fost căutați în limba maghiară, iar apoi directorul Miatov remarcă,

copiii nemulți sunt cam agașați. Cam obraznicuți. Își cam bat joc de colegii lor români. De îmbrăcămintea lor. De traistele lor colare. Esute la război. De opinicile lor. De căciulile lor. [...] Își i bat adesea (Flora 1980: 123).

Ace tia cer sec ii în limba german , creând disconfort autorit ilor. Români sunt valoriza i pozitiv de c tre sârbi i de c tre autorit i, în general, fapt ce faciliteaz crearea unei sec ii în limba român . Desigur, religia ortodox comun este un factor coagulant în fa a unui du man presim it, iar izbucnirea r zboiului va confirma acest lucru. Clasa dorit se coaguleaz , cu toate c un num r mic de elevi, care au început coala în urm cu doi-trei ani, continu studiile la sec ia sârbo-german din ra iuni practice: germana este perceput ca limb interna ional , iar sârba este limba oficial a statului. P strarea limbii materne are valoare emo ional , o cunosc, dar ei se orienteaz pragmatic. Preocuparea principal a Tân rului înv tor era s -i înve e forma literar a limbii române, pentru c „to i copiii r spundeau în dialect”¹ (Flora 1980: 139). Sus inut de colegii s i sârbi, tratat cu r ceal mai mult sau mai pu in politicoas de colegii germani i maghiari, Câmpeanu reu e te s constituie o clas , succesele nu întârzie s apar , dar apoi va trebui s depun eforturi pentru a r mâne independent politic. Partidul Na ional Român se face tot mai sim it prin publica ia „Solia”, iar refuzul înv torului de a se implica politic este luat drept tr dare, nu neutralitate, ba de un partid, ba de altul, ba de propria sa etnie, ba de popula ia majoritar . De un tratament similar are parte primarul vaner, care evit excesele radicalilor din Kulturband, iar tinerii germani îl consider tr d tor. Marele succes colar al copiilor care înva limba român literar se transmite i familiilor, care înlăcuiesc m car unele regionalisme subdialectale cu forme corecte, cu toate c la început acestora li se p reau ciudate, dat fiind faptul c aceste comunit i au pierdut contactul cu dezvoltarea limbii române literare din ara-mam .

Cutumele Celorlal i sunt atent receptate înc din copil rie; Mihai Câmpeanu î aminte te o scen din Glogov , în care etnicii germani pleau la munca câmpului în tr suri, femeile purtau p 1 rii mari, galbene, din paie, b rba ii nu purtau obielele balcanice, ci pantofi – dându-i senza ia c erau mult prea bine îmbr ca i pentru asemenea activit i cotidiene. inuta lor era alc tuit , în func ie de sezon, din papuci de piele, ghete sau bocanci, paltoane lungi c ptu ite cu blan de oaie ori paltoane scurte din aba groas , p 1 rii i epci din catifea sau din șubă². Spre deosebire de cele ale românilor, nu erau mi oase ori cu mo ul scos în afar , ci turtite, confec ionate cu aten ie în ateliere, nu f cute la domiciliu; culoarea alb domina. Totul i se p rea lui Câmpeanu un semn al prosperit ii i al unui nivel de via superior celoralte etnii. O inut diferit , în special a tinerilor, o uniform paramilitar schiat , începeau s aib simpatizan ii radicali ai organiza iilor germane – cizme negre, epci negre f r cozoroc, mai curând m r luiau decât mergeau, iar tonul era grav-agresiv. Satul era plin de biciclete, de pr v lii i ateliere me te ug re ti, cu firme impun toare, în german i în sârb , pe când cl dirile care apar inea sistemului administrativ al statului aveau firme doar în limba sârb . Cu pl cut surprindere observ un nume românesc, al croitorului, dar scris în sârb : Jon Krecu (Ion Cre u). Etnia german este pozitiv valorizat , pân la izbucnirea celui de-al doilea r zboi mondial. Contaminarea cultural era puternic i dictat de grupul etnic majoritar. To i locuitorii se salutau în german , nici îmbr c mintea nu era o marc a unei comunit i, ci destul de unitar , arhitectura adoptat era v beasc :

---

¹ De fapt, este vorba despre subdialectul b n ean.

² C ciul , apc din ub – din material textil c ptu it cu blan .

case cu trei ferestre la strad , între care una „umflat ”, ie it în afar prin dou mici greamuri laterale, în loc s fie încastrat în zid – un adevarat observator – u a de intrare era mic , a ezat sub *formaorul*³ din fa , cu deschidere spre un târna construit pe stâlpi de-a lungul casei. Casele considerate moderne aveau patru greamuri la strad . Casa Vioric i Iencea era cea a unor oameni înstări; arhitectura nu marca apartenența etnică , ci starea materială , mărcile etnice fiind unele de mici detalii:

Curtea le era bine aranjat . În fond, era împărțită în două . De un hambar. Cu o poartă mare. Care deservea curtea propriu-zisă de arie. Aici erau jivinele. Fântâna de apă . Oboarele de porci. Tala de cai. Cupa de paie. și altele. Necesare unei gospodării. și ne trebui. În fund de tot era gradina. Ascunsă de arie de cupa de paie. și de un opron. Pe trei corni. Pentru lemne. Grape. Plug. și altele. În sura era în altă urmă . Ceva mai în fa . Aproape de fântână (Flora 1980: 80).

Spre centrul așezării, casele devină tot mai impunătoare și tot acolo se acumula activitatea de negoție și meiereugerie – băcănia, croitoria, pantofuria, cafeneaua – acestea în proprietatea nemilor și a evreilor. Confesiunea religioasă juca un rol important în structurarea comunității eterogene, dimensiunea bisericii semnalizând predominantă unei etnii sau a altelor: „Biserica era mare. Impozantă . Catolică . Nemăscătoare . În stil gotic. Români aveau o biserică mai modestă . În partea lor a satului” (Flora 1980: 76). Preotul german Franz Fuchs, vorbea limba germană cu toată sănătatea, dar slujba o înțelegea în limba latină . Preotii organizau ore de religie menite să mențină și să structureze și mai bine apartenența la un grup social; publica ia „Solia”, în limba română , era condusă de preotul Vasile Filipescu, având colaboratori majoritari tot preotii ortodocși, iar în jurul acesteia se închegăse o societate culturală „Biruină”, care transformă ziarul într-unul de propagandă , având ca slogan *Sângerele națiunii*; una din revendicările importante era autonomia culturală , văzută „merită” în coliziune cu alte culturi. Cu altă națiune. Mai ales cele conlocuitoare. Care se puneau în confruntare. Se ciocneau. În vechea antagonismă. Reale sau inventate” (Flora 1980: 90). O altă societate culturală puternică , rapid orientată politic, era cea germană , „Eintracht” („Unirea”), devenită „Kulturbund” odată cu acutizarea relațiilor etnice din apropierea celui de-al doilea război mondial. Revendicările erau similară cu cele ale „Biruină”, însă nucleul său constituia preponderent preoțimea, ci, în primul rând, intelectualii comunității germane, pentru că erau bogati și medie, ceilalți orientându-se, precum românii din aceeași categorie socială , spre J.R.Z.⁴:

Dar cinismul și prepotenția [...], megalomania, brutalitatea lor, spiritul militaresc, au reușit să respingă o parte a populației germană. Pe lângă harnicii. Statonarii. [...] Mica diasporă românească de la Glagov nu era nimic în ochii celor de la Eintracht. [...] Cel mult dacă și în destoiniceau cu denumirea generică de *Rumanien*” (Flora 1980: 95).

În mod tradițional, intelectualitatea rurală , alături de mica-burghezie, ocupă un loc central în luarea deciziilor pentru comunitate și în ceea ce înseamnă „puterea

---

³ Denumire dată unui spațiu boltit care precedă intrarea în casă , un hol exterior.

⁴ J.R.Z. – sr. Jugoslovenska Radikalna Zajednica (Uniunea Radicală Sârbă).

exemplului”, reprezentând, la scar mai mic, rolul social puternic: „rolurile ocupă poziții mediane în memorizarea socială, fără să se întâlnească implicitul și explicitul, trecutul și prezentul, cadrele de constrângere și jocurile de interacțiune” (Kaufmann 2008: 34). Neavând un partid etnic pe care să-l voteze, ori se abinează de la vot, ori votau, mai ales românii, cu cele două partide rivale traditionale și puternice în Serbia, O.D.U. (Opozitia Democratica Unită) și J.R.Z. Intoleranța etnică pară a manifesta mai ales generația tinere, doritoare de a pune imediat mâna pe putere și să practice îndelungat relațiile sociale fizice, care duc la diverse forme de acceptare și de toleranță: „puterea se constituie împotriva societății, drept pentru care [...] aceasta o poartă și în afara său și este sub control tentațiilor sale coercitive” (Mihăilescu 2009: 169). Astfel, radicalizarea unei prietenii a *Eintrachtului* și transformarea, în timp, în organizație paramilitară *Kulturbundului* se datorează unui nucleu Tânăr care se vrea reformist și ultrapragmatic, dar și unui tineri din J.R.Z. și-au creat o uniformă paramilitară – cămașă albă cu mâneci scurte, pantaloni scurți, negri, cu centură proeminentă; și ecurile personale sunt puse pe seama Celorlății, incapacitatea de a prospera ar putea fi schimbată în succese dacă celelalte etnii din Serbia ar fi primit „de bunăvoie” asta. Să plece. Fiecare în单独 sa. În granițele sale, etnice” (Flora 1980: 112) – cum spune soldatul Marco Nicovici, coleg de armă cu Cămpeanu și detestat de aproape toată lumea. El nu vedea identitatea personală în celălalt, ci își vedea ca simpli purtători ai stereotipurilor în general negative ale unei comunități etnice. Își supravalorizează apartenența, diminuând-o pe cealății, implicit, viitorul, pentru că orice grup social care nu-i evaluatează corect trecutul și prezentul riscă să fie surprins neprerogativ de întâmplările viitorului: „Omul nu poate modela forma viitorului să fie în contact de condiții sale prezente și de limitele trecutului său” (Cassirer 1994: 249). Lumea era împărțită iremediabil în Noi și Ceilală, și în consecvență punile dintre categoriile stabilite de el însuși. Românilor îi dă ordine: „-Hej, Vlah!... Ei, valahule!...” (Flora 1980: 115) și spune glume cu coninut jignitor la adresa românilor, iar unui albanez îi spune „iptar puturos”, declarând riposta fizică (în firească) a acestuia. Attitudini extremiste, intolerante se conturează, și adăra, în toate etniile prin valorizarea excesivă a apartenenței etnice, ignorând natura umană comună, precum și valorile individuale: „Între identitatea individuală a fiecărui om și identitatea antropologică a speciei se află un interes față de identitate și relativitate. Una dintre acestea este identitatea etnică [...]” (Georgiu 1997: 77).

Tensiunile se amplifică și cu semnele de zboiului în Europa: „Comerțianii și mețugarii nemți erau, în bloc, *Ein-Kult*. Ii i-sabotau pe celălății. Câțiva erau. Concurgenți. Evrei. Români. Corpuri străine” (Flora 1980: 158). Rând pe rând, germanii evită comerțianii de alte etnii decât cea germană, șă oibucinirea și zboiului să fie indicată prin acuzație: „La evreul Rozman se duceau mai des români. Fiindcă era om bun. Prietenos. Amabil cu toată lumea. și veneau pomiliari din alte sate. Sârbi și români. Tot la Rozman la moară” (Flora 1980: 159). Marca puternică apartenenței la o etnie sau altă este și refuzul de a vorbi altă limbă decât cea a grupului său etnic: funcționarii sârbi de la primărie vorbesc doar sârbește cu celălății, după mulți ani de edere într-o comunitate multietnică, unii germani și funcționarii apar înănd diverselor etnii și le cunoaște limba, în caz contrar recurgând la traducător.

la mimic . Aceste atitudini traduceau în exterior lupta surd pentru un loc central, pentru dominare în comunitatea mozaică etnic:

Dar limba era aici doar instrumentul exterior. și nu limba era în litigiu. Ci doar atributile pe care aceasta le aducea cu sine. De ordin economic. Social. Cultural. Administrativ. Politic (Flora 1980: 164).

Micile conflicte etnice, înfrunt rile din coal și din comunitatea sătească sunt o reprezentare, la scară mică, a conflictelor și rivalităților mari. Uniforma paramilitară pe care o adoptă, în timp, și tinerele femei de etnie germană, este tratată cu ironie, replică la disprețul cu care tratează aceste forme iuniori ale *Kulturbundului* celorlalte etnii:

De crezi că acum-acum vor pleca într-o excursie alpinist . și parcă pe el nici nu-l observă . Parcă ar avea o aversiune față de bărbați bruni și. Cei ce nu sunt blondi sau roșii. și cei ce nu au pistrui pe față (Flora 1980: 221).

Cu cât tensiunea crește, cu atât relațiile aparent normale până nu de mult, se schimbă . Câmpeneanu preferă să închirieze săra pentru diverse transporturi casnice de la etnicii maghiari, evitând să ceară servicii nemănuite. Cu timpul, aversiunea moștenită se va transforma în agresiune manifestă . Cafeneaua evreului Barman este prima întâlnire, găzduiți sunt sparte ca un dublu protest: față de etnia proprietarului și față de elevii români care pregăteau serbarea de Crăciun și pregăteau scenă acolo. Ceilală parte se solidarizează contra vandalizării și decid participarea la serbarea pregătită de învățător și de primarul Avram – care începe cu prima strofă a imnului regal sărbătorit, *Božje Pravde*: „Obligația era obligă ie. Statul era stat” (Flora 1980: 245). Aadar nimici nu pună în discuție autoritatea statului. Prima serbare românească a continuat cu lăutarii aduși de cărciumar de la Ismir, adulii continuând petrecerea până în zori în cântece și dansuri sărbești și românești. Comunitățile multietnice confirmă mai bine faptul că „îndeobătă „culturile se află în relații variabile de comunicare și interferență, nicio cultură nu este singură pe lume și nu este singura valabilă , iar conservarea diversităților aflătă în interacțiune este o condiție a dezvoltării umanității” (Georgiu 1997: 87). Grupat în jurul colțului principal învecinat Câmpeneanu și al bisericii cu atitudine moderată datorită primarului Avram, nucleul din satul Glogov este emblematic pentru încercarea comunităților românești, în acest caz de două ori minoritară , în interior și în exterior, de-a lungul restructurării culturăi etnice în lumina noilor regulamente legale dintre Regatul României și Regatul Serbiei, pe fundalul tensiunilor care au sănătatea cel de-al doilea război mondial. Partea a fenomenului cognitiv, reprezentării sociale structurate afectiv și normativ, au ca punct de plecare modul în care indivizi își se revendică la un grup social, uneori în conflict cu felul în care ceilală parte le percep ca apartenență și dreptul de a ocupa un loc într-un context mai mic sau mai mare.

Bibliografie

- Berger, Luckmann 1986: P. Berger, T. Luckmann, *La construction sociale de la réalité*, Paris, Méridiens-Klincksieck.
- Bonnardi, Roussiau 1999: C. Bonnardi, N. Roussiau, *Les représentations sociales*, Paris, Editions Dunod.
- Booth 1976: Wayne C. Booth, *Retorica romanului*, în române te de Alina Clej i tefan Stoenescu, Prefa de tefan Stoenescu, Bucure ti, Editura Univers.
- Cassirer 1994: Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, traducere de Constantin Co man, Bucure ti, Editura Humanitas.
- Curelaru 2006: Mihai Curelaru, *Reprezentări sociale*, edi ia a II-a rev zut , prefa de Adrian Neculau, Ia i, Editura Polirom.
- Flora 1980: Radu Flora, *Vărtejul*, Panciova, Editura Libertatea.
- Georgiu 1997: Grigore Georgiu, *Națiune, cultură, identitate*, Bucure ti, Editura Diogene.
- Kaufmann 2008: Kaufmann, Jean-Claude, *Materialul social al construciei individuale*, în „Secoul 21”, nr. 1-6, p. 34-44.
- Lepenies 1990: W. Lepenies, *Entre science et littérature, l'événement de la sociologie*, Paris, Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Mihilescu 2009: Vintil Mihilescu, *Antropologie. Cinci introduceri*, Edi ia a II-a rev zut i ad ugit , Ia i, Editura Polirom.
- Neculau 1995: A. Neculau (coord.), *Reprezentări sociale*, Bucure ti, Editura tiin i Tehnic .
- Popi 2003: Gligor Popi, *România din Banatul sărbesc în secolele XVIII-XX*, Panciova, Editura Libertatea.
- Rouquette, Rateau 1998: M.-L. Rouquette, P. Rateau, *Introduction à l'étude des représentations sociales*, Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble.

Constructions sociales dans la prose de Radu Flora. Le roman *Le tourbillon*

Ecrivain appartenant à la minorité roumaine d'ex-Yugoslavie, co-fondateur des études universitaires roumaines du même pays, Radu Flora s'était assumé le rôle de canalisateur et d'observateur de cette communauté. Le roman fait partie de la trilogie composée par les romans *Le piège*, *Le tourbillon*, *Le mur* – livres qui construisent véritables représentations sociales dans le contexte multiculturel d'ex-Yugoslavie, surtout dans la région Voïvodine, au milieu du siècle passé, avant et après la deuxième guerre mondiale.

Ayant comme point de départ l'idée que les représentations sociales sont une manière spéciale pour connaître et pour communiquer par la reconfiguration concrète du réel, les représentations des groupes ethniques minoritaires sur soi et sur les autres s'articulent multiplement dans le contexte multiethnique, qui devient multiculturel. Les disciplines des sciences humaines corroborent des renseignements – ayant comme point de départ la psychologie sociale – pour la formation d'un modèle relativement unitaire des phénomènes représentationnels. L'analyse de la structure de la littérature de diaspora met en lumière un processus de transformation de la réalité sociale dans un objet mental fragmentaire. Les représentations assumées de milieu social par l'individu sont le produit de l'élaboration et de la transformation de plusieurs générations, mais les bras de balance dans les relations interethniques sont compliqués parce que la mémoire collective est inégalement stratifiée,

connaît des ruptures, dilutions, mais aussi un enrichissement des perspectives. Les représentations ne se rapportent pas aux perceptions spontanées – même si elles se sédimentent, par filtration, en temps, – mais aux images construites à la longue, qui expriment la réalité typique pour un individu ou pour un group. Le contexte où les personnages de Radu Flora évoluent est un mosaïqué ethnique, avec des solidarisations et désolidarisations, dictées par les intérêts de group ou individuels. La littérature figure des constructions sociales au niveau individuel et collectif, sur le fondement de l'anthropologie littéraire, ayant comme fondement la double expérience du personnage Mihai Câmpeanu – professionnel et militaire.

*Universitatea Tehnică Cluj-Napoca – C.U.N.B.M.
ROMÂNIA/
Universitatea din Novi Sad
SERBIA*

